

Senecas Epistulae Morales, 14. bog, brev 89-92.

Oversat af Kell Commerau Madsen & Hans Gregersen

Seneca 89

(1) Det, du ønsker, er nyttigt, og også nødvendig for den, der er ivrig efter at nå visdommen, at filosofien bliver delt op og dens umådelige organisme adskilt i led. Vi føres nemlig lettere gennem delene frem til erkendelse af helheden. Verden viser sig for os som en helhed. Kunne den samlede filosofi blot møde os på samme måde, et syn der ligner en verden fuldstændigt! Så greb den ganske givet alle mennesker og fik dem til at beundre den og vende sig fra det, vi nu tror, er stort, i uvidenhed om, hvad storhed er. Men fordi det ikke er muligt, skal vi se på den på samme måde, som vi erkender verdens hemmeligheder. (2) Den viises sind overskuer ganske vist hele dens masse og mønstrer den lige så hurtigt som vores blik himlen. Men os, der skal igennem mørke, og hvis syn svigter tæt på, kan man lettere vise enkeltdelene hver for sig, for vi er endnu ikke i stand til at klare helheden. Jeg vil derfor gøre, hvad du beder om, og dele filosofien op i dele, men ikke i småbidder. Det er nemlig gavnligt at dele den op, men ikke at skære den i stykker. For det er lige så vanskeligt at begribe det mindste som det største. (3) Folket er inddelt i triber,¹ hæren i centurier.² Alt, hvad der er vokset til noget større, erkendes lettere, hvis det skilles ad i dele, der som sagt ikke må være utallige og små. For stor opdeling er lige så forkeret som ingen opdeling. Alt det, der er skåret til støv, er rodet sammen.

(4) Først vil jeg, hvis du synes, sige, hvad forskellen er på visdom og filosofi. Visdom er menneskesindets fuldkomne gode. Filosofi er kærlighed til og stræben efter visdom, den vil derhen, hvor visdommen er nået. Det er tydeligt, hvorfor det hedder filosofi, for med sit eget navn fortæller den, hvad den elsker. (5) Nogle har defineret visdom sådan, at det betyder viden om guddommeligt og menneskeligt, andre sådan: Visdom er at kende det guddommelige og det menneskelige og årsagerne til det. Det

-
1. Triberne var en administrativ inddeling af de romerske borgere. Hver borger blev indskrevet i en af 35 triber.
  2. Centurie er betegnelsen for den mindste enhed (100 mand) i den romerske hær. 60 centurier udgjorde en legion.

forekommer mig at være en overflødig tilføjelse, for årsagerne til det guddommelige og menneskelige er jo en del af det guddommelige. Man har også defineret filosofi på forskellig måde. Nogle har sagt, den er stræben efter dyden, andre, at det er en stræben efter at rette op på sindet. Af nogle bliver den kaldt en søgen efter den rette fornuft. (6) Det står så godt som fast, at der altså *er* forskel på filosofi og visdom, for det kan ikke være tilfældet, at det, der efterstræbes, og det, der efterstræber, er det samme. Ligesom der er stor forskel på grådighed og penge, fordi grådigheden begærer og pengene begæres, sådan også på filosofi og visdom. Visdommen er nemlig filosofiens resultat og belønning. Filosofien kommer, til visdommen går man. (7) Visdom er det, grækerne kalder σοφία. Den betegnelse brugte romerne også, ligesom nu ordet filosofi. Det vil du kunne se godtgjort både af gamle teaterstykker og af den indskrift, der er sat på monumentet for Dossennus:

Stands op, min gæst, og læs Dossennus' egen visdom.³

(8) På trods af, at filosofi er stræben efter dyden, og dyden efterstræbes og filosofien efterstræber, har nogle af vores stoikere alligevel ikke ment, at de to ting kan skelnes fra hinanden. For filosofi findes ikke uden dyden og dyden ikke uden filosofi. Filosofi er stræben efter dyd, men netop i kraft af dyd. Dyden kan hverken tænkes uden stræben efter sig selv, eller den stræben efter dyd tænkes uden selve dyden. Det er ikke sådan som hos dem, der forsøger at ramme noget på lang afstand, at den, der sigter, står på et sted, og det, der sigtes efter, på et andet. Det er heller ikke sådan, at vejene, der fører til dyden, ligger uden for den, ligesom de veje, der fører til byerne, ligger uden for byerne. Til dyden når man gennem den selv, filosofi og dyd er indbyrdes sammenhængende.

(9) De største og fleste forfattere siger, filosofien består af tre dele: etik, fysik og logik. Den første bringer sjælen i balance, den anden udforsker naturen, den tredje undersøger ordenes egenskaber, deres sammenføjning og argumentationsformer, så man ikke uforvarende tager løgn for sandhed. I øvrigt kan der både findes nogle, der deler filosofien op i færre og nogle i flere afdelinger. (10) Nogle af peripatetikerne⁴ har

---

3. Fragment af komediedigteren Afranius (ca. 110 fvt.), egen oversættelse. Dossennus er en fast type i romerske farcer. Ordet 'visdom' er en gengivelse af ordet 'sofia'.

4. Tilhængere af Aristoteles' skole.

tilføjet en fjerde, politik, fordi den kræver særlige færdigheder og drejer sig om noget andet. Nogle har dertil føjet den del, de kalder *οικονομική*, viden om at håndtere en husholdning. Nogle har også udskilt et felt om livsformer. Men alt dette kan man finde i etikken. (11) Epikuræerne mente, der var to slags filosofi, fysik og etik. De fjernede logikken. Da de i konkrete tilfælde blev nødt til at træffe afgørelse om uklarheder og at modbevise usandheder, der tog sig ud som sandhed, indførte de selv et område, de kalder 'om bedømmelse og kriterier' – logik, med andre ord – men de mener, den er et tillæg til fysikken. (12) Kyrenaikerne⁵ har fjernet både fysikken og logikken og stillet sig tilfreds med etikken, men også de indfører det, de tager væk, på en anden måde. De deler nemlig etikken i fem, så den første del handler om, hvad man skal undgå og hvad man skal stræbe efter, den anden om affekter, den tredje om handlinger, den fjerde om årsager, den femte om beviser. Årsagerne til tingene kommer fra fysikken, bevisførelsen fra logikken. (13) Ariston fra Khios⁶ hævdede ikke blot, at fysik og logik var overflødige, men at de ovenikøbet var skadelige. Også etikken, som var den eneste, han beholdt, skar han til. For han fjernede det område, der indeholder formaninger, og sagde, at det var en pædagogs, ikke en filosofers felt, som om den viise kunne være noget som helst andet end en pædagog for menneskeheden.

(14) Da filosofien altså er treleddet, skal vi for det første tage fat på at ordne etikken. Den har man besluttet at dele i tre en gang til, så den første er betragtningen, der tildeler enhver sit og vurderer, hvor meget hver enkelt ting er værd. Den er i høj grad nyttig – for hvad er lige så nødvendigt som at sætte værdi på tingene? – den anden drejer sig om drift, den tredje om handlinger. For det første skal du afgøre, hvad enhver ting er værd, for det andet skal din drift mod det være velovervejet og afbalanceret, og for det tredje skal der være overensstemmelse mellem din drift og din handling, så du i alle disse ting er enig med dig selv. (15) Mangler bare én af de tre, forstyrrer det resten. For hvad gavner det at have afvejet alt indbyrdes, hvis du overdriver din drift? Hvad gavner det at have holdt styr på driften og have magt over dit begær, hvis du i selve udførelsen af handlingen overser det rette tidspunkt og ikke er klar over,

---

5. Filosofisk skole grundlagt ca. 400 fvt. i Kyrene af Aristippos, der havde hørt til kredsen omkring Sokrates. Den kyrenaiske skole anså den fysiske nydelse som livsmålet og betragtes som forløber for epikuræismen.

6. Stoisk filosof, elev af Zenon og grundlægger af en uafhængig gren af den stoiske filosofi (se brev 76,3 & 94,2).

hvornår der skal handles, hvad der skal gøres, hvor og hvordan? Én ting er at kende tingenes værd og værdi, noget andet timing, noget tredje at holde driften i tømme og gå, ikke styrte til handling. Livet er i enighed med sig selv, når handlingen ikke svigter driften, og driften svarer til hver enkelt tings værd, afdæmpet eller mere heftigt, alt efter hvor meget det er værd at gå efter.

(16) Fysikken deles i to, den legemlige og den ikke-legemlige.⁷ Hver af dem deles i trin, så at sige, legemernes felt først i følgende: Det, som skaber, og det, som skabes deraf – herunder elementerne. Selve emnet elementerne er efter nogens mening enkelt, ifølge andre deles det i stoffet, årsagen, der bevæger alt, og elementerne.

(17) Så mangler jeg bare at opdele den logiske del af filosofien. Enhver tale er enten fortløbende eller skåret op mellem den, der svarer, og den, der spørger. Det sidste har man valgt at kalde dialektik, det første retorik. Retorikken tager sig af ordene, meningen og rækkefølgen. Dialektikken deles i to dele, ordene og betydningerne, dvs. de sager, der tales om, og de betegnelser, man bruger. Herefter er der yderligere et hav af opdelinger. Derfor vil jeg på dette sted slutte af og

berette om hovedpunkterne i den.⁸

En anden gang bliver der en bog om spørgsmålene, hvis jeg får lyst til at dele delene op.

(18) Alle disse ting fraråder jeg ikke, at du, Lucilius, som den fremragende mand, du er, læser, forudsat at du straks sammenholder alt det, du læser, med din livsstil. Det er den, du skal beherske, du skal vække det i dig, der er sløvt, binde det løse, tæmme det trodsige og gennemhegle både dit og de andres begær så meget, du kan. Hvis nogen siger 'Hvor længe skal jeg gøre det igen og igen?', skal du svare:

(19) 'Jeg burde sige: "Hvor længe vil I gøre de samme fejl igen og igen?" Foretrækker I, at lægemidlerne hører op før lasterne? Men jeg vil så meget desto mere sige det og fremture med det, fordi I vægrer jer. Medicinen begynder først at gavne, der hvor en berøring fremkalder smerte i en følelsesløs krop. Jeg vil sige, at det også gavner, selv om man er modvillig. Indimellem skal I have noget at høre, der ikke er rart, og fordi I ikke ønsker at høre sandheden på tomandshånd, skal I høre den offentligt. (20) Hvor længe vil I blive ved med at udvide jeres besiddelser? Er en mark for trang til én herre, når den kan rumme et helt folk? Hvor langt vil I strække jeres agerland, når I

---

7. Seneca redegør ikke for opdelingen af den ikke-legemlige del af naturfilosofien.

8. Vergil *Aeneiden*, I, 342. Oversat af Otto Steen Due. Centrum 1996.

ikke engang er tilfredse med at måle godser op på størrelse med provinser? Der løber berømte floder ned gennem private ejendomme, og store vandløb, der danner grænse for store folkeslag, tilhører jer fra kilde til munding. Men det er også for lidt, hvis ikke jeres godser ligger i ring omkring havet, hvis ikke jeres forvalter har råderet tværs hen over Det Adriatiske, Joniske og Ægæiske Hav, hvis ikke de beboelsesejendomme, som kunne være store generalers hjem, regnes blandt det mindst værdifulde, I har. I kan eje alt det vidt og bredt, som I vil, og lade det, som man engang kaldte et imperium, være en privat ejendom. Tag alt, hvad I kan, så længe der er mere, der ikke er jeres. (21) Nu taler jeg så til jer, hvis luksusliv spreder sig lige så omfangsrigt som de andres grådighed. Jeg siger jer: Hvor længe vil jeres villaers høje mure lude over hver eneste sø? Hvor længe vil jeres bygninger kante bredderne på hver eneste flod? Overalt, hvor der springer årer med varmt vand, vil der blive opbygget nye luksushoteller. Overalt, hvor kysten bugter sig i en kurve, vil I straks gå i gang med at bygge, og utilfredse med en grund, I ikke selv har ladet anlægge, vil I trænge havet tilbage. Uanset hvor mange steder jeres huse vil stråle, om det er på bjerge med udsyn over landets og havets ødemark, løftet over det flade terræn til et bjergs højde, jo mere og mere enormt I bygger, er I dog selv både enkeltstående og ubetydelige kroppe. Hvad gavner de mange rum? I ligger i ét. Alle de steder, I ikke opholder jer, er ikke jeres. (22) Til sidst går jeg over til jer, hvis dybe og umættelige fråseri med stort besvær gennemsøger snart havene, snart landjorden, med fiskekroge, snarer og forskellige typer net på jagt efter det ene eller det andet. Intet dyr har fred, med mindre I ikke kan lide det. Hvor lidt er det ikke, I nipper af de måltider, som er fremskaffet med så mange hænder, når munden er træt af nydelser? Hvor lidt af det vilde dyr, der er fanget under store farer, er det ikke, herren, der lider af fordøjelsesbesvær og kvalme, faktisk smager på? Hvor få af alle de konkylier, der er hentet så langt væk fra, er det ikke, der glider ned i den mave, der ikke kan få nok? I stakler, forstår I, at I har større sult end mave?

(23) Sig det til de andre, for at du også selv kan høre det, mens du taler, skriv det, for at du kan læse det, mens du skriver, idet du overfører det hele på din livsstil, for at du kan dæmpe affekternes rasen. Du skal studere, ikke for at vide mere, men for at vide bedre.

Hav det godt.

Seneca 90

(1) Hvem kan være i tvivl om, kære Lucilius, at det er de udødelige guders gave, at vi lever, men filosofiens, at vi lever godt? Derfor ville man med sikkerhed mene, at vi står i så meget større gæld til den end til guderne, som et godt liv er en større gave end livet slet og ret, hvis det da ikke var, fordi guderne havde skænket os selve filosofien. De har ikke givet viden om den til nogen, men alle muligheden for at erhverve den. (2) For hvis de også havde gjort den til et alment gode, og vi blev født kloge, ville visdommen have mistet det bedste, den har i sig, det ikke at høre til tilfældets gaver. Nu har den nemlig det kostbare og storslåede ved sig, at den ikke bare kommer til os, men at enhver skylder sig selv den, og at den ikke kan fås af andre. Hvad ville man have at se op til i filosofien, hvis den var en velgerning fra andre?

(3) Dens eneste opgave er at finde sandheden om det guddommelige og det menneskelige. Religion, pligttroskab⁹, retfærdighed og hele det øvrige følge af tæt sammenflettede og indbyrdes forbundne dyder fjerner sig aldrig fra den. Den har lært os at dyrke, hvad der er guddommeligt, elske, hvad der er menneskeligt, og har vist os, at hos guderne er magten, mellem mennesker et indbyrdes fællesskab. Det var intakt, indtil griskhed fik samfundet til at falde fra hinanden og blev årsag til fattigdom selv for dem, som den havde gjort rige. De holdt nemlig op med at eje alting, da de ønskede at have det for sig selv. (4) Men de første mennesker og de, der var født af dem og ufordærvede fulgte naturen, havde den samme som både fører og lov, idet de overgav sig til den bedres dømmekraft, for det er naturens orden at lade det svage være underlagt det stærke. Blandt de umælende dyr er det enten de største eller de stærkeste, der fører an i flokken. Det er ikke en uædel tyr, der går foran skaren, men den, som har overvundet de andre hanner ved sin størrelse og sine muskler. Det er den højeste, der fører an i elefantflokken, og blandt mennesker regnes den bedste for den største. Lederen blev valgt i kraft af sin sjæl, og derfor var der den største lykke hos de folk, hvor han ikke kunne have så meget større magt, medmindre han var så meget bedre. For den, der ikke mener, han kan gøre andet end, hvad han bør, kan trygt gøre alt, hvad han vil.

---

9. Oversættelse af det latinske ord *pietas*, der dækker over pligtfølelse og pligtopfyldelse i forhold til guderne, slægten, traditionen og byen/staten.

(5) I den tidsalder, man kalder guldalderen, var magten ifølge Poseidonios¹⁰ følgelig hos de viise. De tøjlede deres hænder og beskyttede den svage mod de stærkere, gav råd og advarsler og viste, hvad der var nyttigt og unyttigt. Deres klogskab sørgede for, at deres folk ikke manglede noget, deres tapperhed beskyttede det mod farer, og deres velgerninger berigede og smykkede deres undersåtter. At herske var en pligt, ikke et privilegium. Ingen forsøgte at bruge al sin magt mod dem, som han først havde fået den af, og ingen havde lyst til at gøre uret eller nogen grund til det, da man på god måde adlød den, der befalede på god måde, og en konge ikke kunne true ulydige undersåtter med noget værre end at frasige sig kongemagten. (6) Men da lasterne begyndte at snige sig ind, og kongedømme blev til tyranni, blev det efterhånden nødvendigt med love. Dem var det i begyndelsen også de viise, der fremsatte. Solon,¹¹ som befæstede Athen med en retfærdig lovgivning, var blandt de syv viise. Hvis den samme tid havde frembragt Lykurg,¹² var han kommet til som den ottende i det hellige antal. Man roser Zaleukos og Charondas' love.¹³ Det var hverken på forum eller i de retslærdes sal, men i Pythagoras'¹⁴ stille og ophøjede afsøndrethed, de blev undervist i det retssystem, de skulle udbrede på det dengang blomstrende Sicilien og i det græske Italien.

(7) Så vidt er jeg enig med Poseidonios. Men at de håndværk, som vi benytter i det daglige liv, er opfundet af filosofien, kan jeg ikke gå med til, og jeg vil ikke tillægge den æren for bygningskunst. 'Det var filosofien,' siger han, 'der lærte menneskene, der boede spredt omkring og kun var beskyttet af hytter eller en klippe, de havde gravet sig ind under, eller af stammen af et udhulet træ, at bygge huse.' Jeg mener ikke, filosofien har udtænkt disse opstablinger af huse, der rejser sig over andre huse, og af byer, der ligger tæt op ad andre byer, lige så lidt som fiskedamme, der er afgrænsede med det formål, at fræsriet ikke skal udsættes for uvejr, og vores vellevned skal have havne,

---

10. Stoisk filosof (ca. 135-51/50 fvt.), lærer for bl.a. Cicero.

11. Athensk statsmand, der som Athens leder i 594/3 gennemførte væsentlige politiske reformer. I senere græsk tradition blev han opfattet som en af grundlæggerne af det athenske demokrati. En af oldtidens syv viise.

12. Sagnomspunden spartansk lovgiver, der i oldtiden blev opfattet som ophavsmand til den spartanske forfatning. Det er uvist, hvornår han levede.

13. To legendariske lovgivere fra det græske Syditalien og Sicilien. Zaleukos, ca. 650 fvt., var lovgiver i den græske koloni Lokris, der var berømt for sine nedskrevne love. Charondas var lovgiver i Catina på Sicilien; det er usikkert, hvornår han levede.

14. Den kendte filosof (født ca. 580 fvt.) grundlagde i Kroton i Syditalien et filosofisk-religiøst broderskab, hvis medlemmer var underlagt en streng asketisk disciplin.

hvor det kan fodre udvalgte stimer af fisk, selv om havet er i voldsomt oprør. (8) Hvad siger du? Har filosofien lært mennesker at bruge lås og slå? Ville det ikke være at give signal til griskheden? Har filosofien rejst bygninger, der udsætter beboerne for fare? Det var nemlig ikke tilstrækkeligt at søge dække under det forhåndenværende og uden kunst og uden besvær at finde sig et naturligt gemmested. (9) Tro mig, det var en lykkelig tid, før der var arkitekter og malere. Sådanne ting som at hugge bjælker firkantede og med sikker hånd at kløve en træstamme ved at lade saven følge en fastlagt linje opstod først, da overflod allerede var på vej,

før da kløved man nemlig med kiler sit træ langs med åren.¹⁵

Husene blev nemlig ikke indrettet til spisesal til afholdelse af festmiddage, og der blev ikke transporteret fyr og gran på en lang række vogne gennem rædselsslagne kvarterer med det formål, at der under dem skulle hænge kassetter tunge af guld. (10) Hytten var støttet af gaffelformede stivere rejst på hver side. Med tætte lag af kviste og løv samlet sammen og lagt, så det hældede, var der afløb under regnskyl, selv om de var voldsomme. Under sådanne tage boede de trygt. Et stråtag dækkede frie mennesker, nu bor slavehold under marmor og guld.

(11) Jeg er også uenig med Poseidonios, når han hævder, at håndværkeres redskaber er opfundet af viise mænd. På den måde kan han lige så godt sige:

Dengang begyndte man at jage vilddyr med snarer,
snyde med limpind og lade revirer omringe med hunde¹⁶

takket være de viise!

Alt det skyldes nemlig menneskers snilde, ikke visdommen. (12) Jeg er også uenig i, at det var viise, der fandt metallerne jern og bronze, da jorden, som var svedet af ved skovbrande, havde lagt de øverste årer åbne. Den slags blev fundet af sådanne folk, som forarbejder det. (13) Det spørgsmål forekommer heller ikke mig lige så spidsfindigt

---

15. Vergil *Georgica*, I, 144. Egen oversættelse.

16. Vergil *Georgica*, I, 139-140. Egen oversættelse.

som det gør for Poseidonios, om man først begyndte at bruge hammer eller tang. Begge dele opfandt en med en kvik og skarpsindig, men ikke stor, ophøjet begavelse, og det gælder alt andet, som skal søges med bøjet krop og opmærksomheden vendt mod jorden. Den viise havde let ved at skaffe sig føde. Naturligvis, for han ønsker også i vore dage at være så ubesværet som muligt.

(14) Hvordan stemmer det, om jeg må spørge, at du beundrer både Diogenes¹⁷ og Daidalos?¹⁸ Hvem af dem, synes du, er viis? Daidalos, der opfandt saven, eller Diogenes, der ved synet af en dreng, der drak vand af sin hule hånd, straks tog et bæger op fra sin ransel og knuste det, mens han skældte sig selv ud: 'Hvor længe har jeg tåbelige menneske dog haft unødvendigt gods!' Han krøb sammen i en tønde og sov der. (15) Hvem anser du da nu om dage for den viiseste, den der fandt ud af, hvordan han med skjulte rør kan sprede safran højt op i luften,¹⁹ den som med pludselig vandkraft fylder eller tømmer kanaler,²⁰ og som sammenføjer drejelige kassetellofter i spisestuer, så det hele tiden forandrer udseende, og loftet skifter i takt med retterne²¹ – eller den, der viser både andre og sig selv, hvordan naturen på ingen måde har givet os hårde eller vanskelige vilkår, at vi kan bo uden en marmorforarbejder eller en tømrer, at vi kan have tøj på uden silkehandlere, og at vi kan have nok til at dække vores behov, hvis vi stiller os tilfredse med det, som jorden har lagt i overfladen? Hvis menneskeslægten vil lytte til ham, vil den forstå, at en kok er lige så overflødig for den som en soldat.

(16) De var viise eller lignede i hvert fald viise, de der tog vare på deres krop på en simpel måde. Det fornødne koster lidet besvær. Det er nydelserne, man anstrenger sig for. Du vil ikke savne specialister. Følg naturen. Den ønskede ikke, vi skulle have travlt. 'Kulden er ikke til at holde ud for den nøgne krop.' Jamen, kan skind fra vilddyr og andre dyr ikke beskytte os rigeligt nok mod kulden? Dækker adskillige folkeslag ikke

---

17. Diogenes fra Sinope, kynisk filosof (ca. 400-325 fvt.), der boede i en tønde og var kendt for sin ekstremt asketiske levevis.

18. Daedalos/Daidalos, mytisk arkitekt, håndværker og opfinder fra Athen, der var i tjeneste hos kong Minos på Kreta og byggede labyrinten i Knossos. Blev tilskrevet opfindelsen af saven og drejeskiven.

19. Der er tale om safranessens blandet med vand, som man sendte som forfriskning over tilskuerne i amfiteatret. Seneca fortæller i værket *Naturales Quaestiones, Naturvidenskabelige spørgsmål*, II, 9, 2, hvordan man ved hjælp af tryk sprøjtede vand fra midten af arenaen op til de øverste rækker.

20. Der er formodentlig tale om kanaler til fisk i private villaer.

21. Måske hentydning til spisestuen i Neros *Gyldne Hus*, et enormt paladsanlæg, Nero lod opføre efter Roms brand i 64. Loftet bestod ifølge Suetons biografi af kassetter, der kunne dreje og sprede blomster over middagsdeltagerne.

deres kroppe med træers bark? Syr man ikke fuglefjer sammen til tøj? Iklæder mange skythere sig ikke den dag i dag ræve- og museskind, som er bløde at røre ved og vindtætte? Jamen, er det ikke alle mulige folk, der har flettet kviste sammen i hånden og smurt det over med simpelt ler og dernæst dækket toppen med strå og andet materiale fra skoven og trygt er kommet gennem vinteren, mens regnen løb ned ad de skrå sider?

(17) 'Man er dog nødt til at holde sommersolens varme ude med en tættere skygge.' Jamen har tiden ikke skabt mange skjulesteder, som enten tidens tand eller tilfældigheder har udhulet og omdannet til grotter? Bor de syrtiske folk²² ikke i nedgravede huler ligesom alle de, der på grund af solens voldsomhed ikke har anden sikker beskyttelse mod varmen end den brændende jord? (18) Naturen har ikke været så urimelig, at den har gjort livet ligetil for alle andre levende væsener, mens mennesket som det eneste ikke kan leve uden alle disse håndværk. Den har ikke pålagt os noget hårdt, noget der er besværligt at få fat på for at forlænge livet. Verden var lagt til rette for os, da vi blev født, men vi har selv overalt valgt det indviklede af lede ved det lette. Bolig, alt til at dække og varme kroppen, mad og alt det, der nu er blevet en stor forretning, var lige for hånden, gratis og til at få fat på uden besvær, så meget af alting som der var brug for. Det er os, der har gjort det kostbart, os der har gjort det specielt, os der har gjort det til noget, det kræver mange og avancerede håndværk at skaffe. Naturen leverer det, den forlanger.

(19) Luksuslivet har fjernet sig fra naturen. Det griber om sig dag for dag, er vokset gennem de mange århundreder, og opfindsomhed fremmer lasterne. I begyndelsen ville luksuslivet have det overflødige, så det skadelige og til sidst har det ofret sjælen til kroppen og beordret den til at tjene begæret. Alle de håndværk, som huserer i vores samfund eller fylder det med larm, går kroppens ærinde. I gamle dage sørgede man for kroppen som for en slave, men nu står man på pinde for den som for en herre. Derfor har vi væver- og smedeværksteder, derfor parfumeproducenter, derfor danseskolernes forfinede bevægelser og musiklærernes kælnede og skabagtige sang. Borte er den naturlige grænse, der definerer det ønskelige som det nødvendige. Nu er det bondsk og ynkeligt at ville nøjes med det, der er tilstrækkeligt.

---

22. Der er tale om beboerne ved to flade havbugter på Nordafrikas kyst, Syrterne.

(20) Det er utroligt, kære Lucilius, hvor let behagelige formuleringer kan føre selv store mænd væk fra sandheden. Tag nu Poseidonios, efter min mening en af dem, der har bidraget mest til filosofien. Mens han ville beskrive først, hvordan nogle tråde bliver snoet, men andre spundet af den bløde og løse uld, dernæst hvordan trenden bliver udspændt på væven ved, at der er hængt lodder nedenunder, og hvordan islætten bliver skudt ind og opbløder det hårde rendegarn, der klemmer fra begge sider, tvinges sammen og forbindes ved hjælp af spatelen, sagde han, at også vævekunsten var opfundet af de viise, men han glemte, at der senere er opfundet en finere slags end denne, på hvilken

væven er kronet af bommen, og trenden er adskilt af kammen,
islætten føres så ind imellem med skyttelens spidser,
og den slås rigtig på plads af kammen med udskårne tænder.²³

Tænk hvis han havde kunnet se vore dages væve, hvor der fremstilles tøj, der ikke vil skjule noget, og hvor jeg ikke vil sige, der ikke er beskyttelse for kroppen, men hvor der ikke er det for blufærdigheden. (21) Derefter går han videre med landmændene og beskriver ikke mindre velformuleret jorden, der bliver skåret op af ploven og pløjet igen, for at den, når den er mere løs, kan være lettere tilgængelig for rødderne, og derpå, hvordan frøene bliver sået og der bliver håndluget, for at der ikke skal vokse tilfældigt ukrudt op, som slår kornet ihjel. Han siger, at det også er de viises værk, som om jordbrugere ikke også nu finder på adskilligt nyt, som kan forøge udbyttet. (22) Derefter har han ikke nok i de erhverv, men forviser den viise til møllen. Han fortæller nemlig, hvordan den viise begyndte at fremstille brød ved at efterligne naturen. 'Når kernerne er kommet i munden,' fortæller han, 'bider de hårde tænder sammen for at knuse dem, og de, der falder udenfor, bliver af tungen bragt tilbage til tænderne. Så blandes de med spyt for lettere at komme gennem det glatte svælg. Når de kommer ned i maven, fordøjes de ved den jævne hede der. Da først kommer de ud i kroppen. (23) Ved at følge dette eksempel anbragte én en grov sten oven på en anden ligesom tænder,

---

23. Lettere omskrivning af Ovid *Forvandlinger*, 6, 55-58. Egen oversættelse med brug af nogle af Otto Steen Dues formuleringer.

hvoraf den ene ligger stille og afventer den andens bevægelse. Ved de tos gnidning mod hinanden bliver kernerne knust og gentagne gange ført tilbage, indtil de ved at blive gnedet flere gange bliver bittesmå. Derpå hældte han vand i melet og gennemæltede det og formede det til et brød, som først blev bagt færdigt af varm aske og en brandvarm potte, men senere fandt man efterhånden på ovne og andet, hvis varme kunne styres.' Det var ikke langt fra, at han påstod, at også skomagerkunsten var opfundet af de viise.

(24) Alt det har fornuften ganske vist udtænkt, men ikke den rigtige fornuft. De ting er nemlig menneskets, ikke den viises opfindelser lige så lidt som skibe både til flodsejls og havsejls med sejl indrettet til at tage imod vindstød og med ror bagpå, som drejer skibets kurs i den ene og den anden retning. Forbilledet er fiskene, som styrer med halefinnen og med en let bevægelse i begge retninger ændrer deres fart. (25) 'Alt det', siger han, 'har den viise ganske vist opfundet, men da det er for ubetydeligt til, at han selv kan beskæftige sig med det, har han overladt det til tjenere med lavere status.' Nej, de ting er ikke udtænkt af andre end af dem, der endnu den dag i dag tager sig af dem. Nogle ting, ved vi, er først kommet frem i vor tid, fx brugen af ruder, der lader klart lys komme ind ved hjælp af en gennemsigtig glasplade,²⁴ eller de hævdede gulve i bade og de rør, der er lagt ind i væggene,²⁵ hvorigennem varmen strømmer, så den både virker oppe og nede. Behøver jeg nævne det marmor, som vores templer og huse stråler med? Behøver jeg nævne de runde og glatte stabler af sten, hvormed vi bærer kolonnader og bygninger, der kan rumme skarer af mennesker? Eller tegnene for ord, hvormed selv en nok så hurtig tale noteres og hånden følger tungens fart?²⁶ Det er de billigste slavers opfindelser.

(26) Visdommen er højere placeret og underviser ikke hænderne. Den er sjælenes lærer. Vil du vide, hvad den har gravet frem, hvad den har udvirket? Ikke smukke kropsbevægelser eller forskellige klange fra tuba og fløjte, hvori den opsamlede luft omdannes til lyd enten ved udstrømning eller gennemstrømning. Den fremstiller ikke

---

24. Vinduesglas kendes i Rom først fra 1. årh. evt. og var ikke almindelige. De var ikke transparente som moderne glasruder, men fungerede som lyskilder.

25. Der hentydes til brugen af centralvarme i badeanstalter, såkaldt *hypocaustum*, hvor varm luft fra en ovn spredtes gennem hævdede gulve og kanaler i væggene.

26. Ciceros slave og sekretær Tiro tilskrives opfindelsen af en stenografisk skrift kaldet *notae Tironianae*, som var i brug langt op i tiden. Tegnet & er en reminiscens af denne skrift.

våben eller mure eller ting, der er nyttige i krig. Den støtter freden og kalder menneskeheden til enighed. (27) Den frembringer ikke, siger jeg, redskaber til nødvendige formål. Hvorfor tildeler du den sådanne småting? Det er livets kunstner, du ser. Den har ganske vist de andre fag i sin magt, for den, som er herre over livet, er også herre over livets udstyr. Men visdommen stræber mod lykken. Den fører dertil, den åbner vejene dertil. (28) Den viser, hvad der er ondt, og hvad der bare ser ondt ud. Visdommen fjerner forfængeligheden fra sindet, giver det den sande storhed, men undertrykker den oppustede storhed, som er hul, men blænder, og den lader ikke nogen tvivl tilbage om, hvad der er forskellen på det store og det opblæste. Den giver indsigt i naturen som helhed og i sig selv. Den viser, hvad guderne er, og hvordan de er, hvad underverdenen er, hvad lærerne²⁷ og skytsånderne er, hvad sjælene, der lever videre som underordnede guddomme, er, hvor de befinder sig, hvad de gør, hvad de kan, hvad de vil. Dette indvier visdommen os i, og der åbenbares ikke en provinshellighed, men alle guders vældige tempel, som er verden selv, hvis sande billeder og sande udseende den har bragt frem til erkendelse for sjælen; synssansen er nemlig for svag til så stort et skue. (29) Derpå er visdommen gået tilbage til verdens begyndelse og den evige fornuft, der er indgivet alt, og den kraft i alle frø, der giver hver enkelt ting dens egen form. Så har den taget fat på at udforske sjælen, hvorfra den kommer, hvor og hvor længe den findes, og af hvor mange bestanddele den består. Så har den vendt sig fra det legemlige til det ulegemlige og undersøgt sandheden og beviserne for den, derefter hvordan man sonderer i det tvetydige i både liv og tale, for begge steder er det sande og det falske blandet sammen.

(30) Den viise har ikke, siger jeg, fjernet sig fra de nævnte håndværk, sådan som Poseidonios siger, men han har slet ikke været i berøring med dem, for han ville ikke have fundet noget værd at finde, hvis ikke han havde fundet det værdigt til evig brug. Han ville ikke tage noget op, han skulle lægge fra sig igen. (31) Poseidonios siger: 'Anacharsis²⁸ opfandt pottemagerhjulet, det man drejer på for at forme kar.' Men da der så optræder et pottemagerhjul hos Homer,²⁹ foretrak han at anse de vers og ikke skrønen

---

27. Lærerne var i romersk religion guder, der beskyttede veje og vejkryds og hjemmet. Med skytsånder menes de såkaldte *genii*. Enhver romersk mand havde en *genius*, der fulgte ham gennem livet. Tilsvarende havde kvinder en *Juno*.

28. Legendarisk skyther, der skal være kommet til Grækenland i 6. årh. fvt. Af nogle forfattere regnet blandt oldtidens syv viise.

29. Homer *Iliaden*, 18, 600-601.

for falske. Jeg hævder, at Anacharsis ikke har opfundet den ting, og hvis det var ham, var det rigtignok en viis, der opfandt den, men ikke i sin egenskab af viis, på samme måde som viise gør mange ting, for så vidt som de er mennesker, men ikke fordi de er viise. Antag fx, at en viis er meget hurtig. Han vil overhale alle i løb, fordi han er hurtig, ikke fordi han er viis. Jeg kunne have lyst til at vise Poseidonios en glaspuster, som med sin luft giver glasset mange forskellige former, som en nok så omhyggelig hånd næppe kunne danne. Det er opfundet, efter at den viise for længst var fundet. (32) 'Demokrit',³⁰ siger han, 'siges at have opfundet hvælvingen, det at en bue af sten, der hælder mere og mere, bindes sammen af stenen i midten.' Det vil jeg mene, er forkert, for der må nødvendigvis have været broer og porte før Demokrit, og de er som regel buede foroven. (33) Har I forresten glemt, at samme Demokrit fandt ud af, hvordan man gør elfenben smidigt, og hvordan smeltede småsten omdannes til smaragd.³¹ Endnu i dag farver man sten, der er fundet egnet til det, ved en sådan smeltning. Selv om en viis har fundet ud af det, har han ikke gjort det, fordi han var viis, for den viise gør meget, som vi ser uforstandige gøre enten lige så godt eller med større kyndighed og rutine.

(34) Vil du vide, hvad den viise har undersøgt, hvad han har bragt for dagen? Først sandheden og naturen, som han har observeret, ikke som alle andre levende væsener med øjnene, der er for sløve til at se det guddommelige. Dernæst livets lov, som han har udstukket efter verdensordenen. Han har lært os ikke blot at kende guderne, men at adlyde dem, og at tage imod tilfældigheder, som var det befalinger. Han har forbudt os at adlyde falske meninger, og han har givet en sand vurdering af, hvad enhver ting er værd. Han har fordømt de nydelser, der er blandet med anger, og prist de varige goder og gjort klart, at den lykkeligste er den, der ikke har brug for lykken, og den mægtigste den, der har magt over sig selv. (35) Jeg taler ikke om den filosofi, som har placeret borgeren uden for fædrelandet og guderne uden for verden, og som har gjort en dyd ud af lysten, men om den filosofi, som hævder, at der ikke er noget andet gode end det moralsk gode, den som ikke kan formildes med menneskets eller tilfældets gaver, den hvis pris er ikke at kunne fås for nogen pris.

---

30. Græsk filosof, (ca. 460-370 fvt.), kendt for teorien om, at alt består af atomer.

31. Ordet smaragd dækkede i oldtiden både egentlig smaragd og andre grønne sten.

Jeg tror ikke, den filosofi fandtes i den primitive tidsalder, hvor man endnu havde håndværkene til gode og lærte det, man havde brug for, ved at gøre det. (36) ††³² de lykkelige tider, da naturens gaver lå lige for til fri afbenyttelse, førend griskhed og luksus skilte mennesker fra hinanden og fik dem til at opgive fællesskabet og slå sig på plyndring. De var ikke viise, selv om de gjorde det, som viise bør gøre. (37) Ingen anden tilstand for menneskeheden ville man se mere op til, og hvis gud tillod nogen at forme det jordiske og give menneskene moral, ville han kun godkende den tilstand, man fortæller var hos mennesker dengang:

... pløjning foregik ikke.

Sætte et hegn eller opdele landet med markskel var uret.

Det at skaffe sig føde var fælles, og jorden var gavmild,

den leverede alting, uden man havde forlangt det.³³

(38) Hvad kan være lykkeligere end den slægt? De nød i fællesskab naturens gaver, og som en mor sikrede den alle den beskyttelse, som var den trygge besiddelse af fælles midler. Hvorfor skulle jeg ikke kalde denne menneskeslægt for den rigeste, hvor man ikke kunne finde nogen fattig? Det var i det bedst ordnede samfund, griskheden brød ind, og alt imens den bestræbte sig på at stikke ting til side og gøre det til sit eget, gjorde den alt andet til andres ejendom og bragte sig fra uendelig rigdom til trange kår. Griskheden indførte fattigdommen, og ved at begære meget mistede den det hele. (39) Selv om griskheden nu forsøger at genvinde, hvad den har mistet, selv om den lægger marker til marker ved at fordrive naboen med penge eller uret, selv om den udstrækker sine jorde til provinsers størrelse og kalder det ens ejendom, når man kan rejse langt gennem eget land, kan ingen udvidelse af jordegods føre os tilbage til det, vi har forladt. Når vi gør alt, får vi meget, men vi havde det hele. (40) Jorden selv var mere frugtbar, da den ikke var forarbejdet, og den gav rigeligt til folks brug, uden at de plyndrede. Hvad end naturen frembragte, var det en lige så stor glæde at have fundet det som at vise det fundne til en anden. Det var ikke muligt, at nogen havde for meget eller for

---

32. Teksten er korrupt, og begyndelsen af sætningen kan ikke læses.

33. Vergil *Georgica*, I, 125-128. Egen oversættelse.

lidt. Man delte det i enighed. Endnu havde den stærke ikke lagt hånd på den svage, og endnu havde den griske ikke gemt det, han havde liggende, og udelukket en anden fra det fornødne. Der var lige så stor omsorg for den anden som for én selv. (41) Våben var ikke i brug, og hænderne, der var uplettede af menneskeblod, havde rettet deres fjendskab mod de vilde dyr. De, som en tæt skov havde skærmet mod solen, de, som levede trygt i ly for den barske vinter eller regn i en simpel løvhytte, tilbragte rolige nætter uden suk. Bekymringen får os til at vende og dreje os på vores purpurlagen og vækker os med sin spidse brod. Men hvor blid en søvn gav den hårde jord ikke dem! (42) Der hang ikke graverede tavlelofter over dem, men de lå under åben himmel, hvor stjernerne gled hen over dem, og himmelhvælvingen i et storslået natligt skue gik ned, mens den i stilhed førte så stort et værk med sig. Både nat og dag stod udsynet til dette det smukkeste hus åbent for dem. De nød at betragte stjerner, der gled fra himlens midte, og andre, der hævede sig op fra det skjulte. (43) Det var selvfølgelig en glæde at strejfe om blandt så vidt spredte vidundere! Men I skælver ved enhver lyd i huset, og hvis der høres noget mellem jeres malede vægge, flygter I skrækslagne. De havde ikke huse store som byer. Luften og den frie vind i det åbne land og en frisk skygge fra en klippe eller et træ, klare kilder og vandløb, der ikke var ødelagt af murværk, vandrør og tvungne forløb, men strømmede frit, enge der var naturligt smukke, midt i dette en landlig bolig, som en bondehånd havde nettet – det var et hus i overensstemmelse med naturen, som de var glade for at bo i uden hverken at frygte det eller frygte for det. Nu beror vores frygt for en stor del på vores huse.

(44) Men selv om de havde et ualmindelig godt liv fri for snyd og bedrag, var de ikke viise, da denne betegnelse nu går på beskæftigelsen med det største. Jeg afviser dog ikke, at der har været mænd med en ophøjet ånd, som så at sige nedstammede direkte fra guderne, og der er ingen tvivl om, at det, som verden frembragte, da den endnu ikke var udslidt, var bedre. Men mens alle havde en stærkere natur og var mere egnede til fysiske anstrengelser, var ånden ikke fuldt udviklet hos dem alle. Det er ikke naturen, der giver os dyden. Det er en kunst at blive et godt menneske. (45) De ledte ikke efter guld eller sølv eller gennemsigtige sten dybt nede i jordens aflejringer, og de skånedes stadig også de stumme dyr. Det var så langt fra, at mennesker slog mennesker ihjel, hverken af vrede eller af frygt, men blot for at se på det. De havde endnu ikke broderet tøj, og de vævede endnu ikke med guld, ja det blev slet ikke gravet op. (46) Hvor jeg vil hen? De var uskyldige af ren uvidenhed. Det gør en stor forskel, om man ikke vil

fejle eller ikke kan. De havde ikke retfærdighed, de havde ikke klogskab, de havde ikke mådehold og tapperhed. Det primitive liv indeholdt noget, der mindede om alle dyderne, men dyden opnår kun en sjæl, der er formet og dannet og ved stadig øvelse bragt til det højeste mål. Vi er skabt til det, men fødes uden det, og de bedste har stof til dyden, men før de bliver uddannet, har de ikke dyden selv.

Hav det godt.

Seneca 91

(1) Vores Liberalis er lige nu nedtrykt ved meddelelsen om branden, der lagde kolonien i Lugdunum³⁴ øde. Denne ulykke kunne ryste hvem som helst og så meget mere et menneske, der elsker sit fædreland meget højt. Det får ham til at lede efter styrken i sin egen sjæl, som han naturligvis har opøvet over for de ting, han mente, der kunne være grund til at frygte. Men det er helt naturligt, at sådan en uventet og nærmest uhørt ulykke ikke blev frygtet, for den var uden fortilfælde. Brande har rystet mange byer, men aldrig udslettet nogen. For selv når fjender sender ild ind over husene, går mange områder fri, og selv om ilden blusser op igen og igen, er det dog sjældent, at det hele fortæres, så der ikke er noget tilbage til sværdet. Også jordskælv er så godt som aldrig så alvorlige og ødelæggende, at de jævner hele byer med jorden. Kort sagt: Ingen ildebrand er flammet så aggressivt op mod nogen by, at der ikke blev noget til overs til den næste. (2.) Så mange smukke værker, som hver for sig kunne udsmykke hver sin by, jævnedes én nat med jorden, og i fredstid indtraf der noget så voldsomt, som man ikke engang kan frygte i krigstid. Hvem skulle tro det? Mens våbnene hviler alle vegne, og der er tryghed i hele verden, leder man efter Lugdunum, som var Galliens stolthed. Tilfældet har ladet alle dem, det har slået ned, have mulighed for at frygte det, de skulle lide. Alting har haft en tid til at gå under, men i dette tilfælde var der en enkelt nat mellem en storby og ingen by. Kort sagt har jeg været længere tid om at fortælle det, end det tog byen at gå under.

---

34. Romersk by i Gallien, nuværende Lyon i Frankrig. Der er ingen arkæologiske spor af en brand i 64. evt., men samme år blev Rom hærget af en omfattende brand, der lagde store dele af byen øde.

(3) Alt dette har overvældet vores Liberalis, der ellers er stærk og rank, når det gælder ham selv. Og han er ikke chokeret uden grund, det uventede tynger mere. Overraskelsen forøger ulykkernes vægt, og vi lider alle mere, når det kommer bag på os. (4) Derfor bør vi ikke være uforberedt på noget. Tanken skal sendes i forvejen til det hele, og man skal ikke tænke på, hvad der plejer at ske, men hvad der muligvis kan ske. Findes der da noget, som tilfældet ikke når som helst kan tage fra den allerlykkeligste? Hvad angriber og smadrer tilfældet ikke desto mere, jo mere pragtfuldt det stråler? Hvad er anstrengende eller besværligt for tilfældet? (5) Tilfældet kommer ikke ad samme vej hver gang, heller ikke ad den slagne: Snart vender det vores egne hænder mod os selv, snart fremkalder det i tillid til sin egen styrke farer ud af det blå. Intet tidspunkt er undtaget, selv midt i nydelserne opstår der noget, der forårsager smerte. Krigen bryder ud, når der er allermest fred, og det, der skal styrke vores tryghed, bliver til trusler. Af en ven bliver der en uven, forbundsfælle bliver til fjende. Sommerlig idyl slår over i pludselige storme, værre end vinterens. Uden fjende udsættes vi for fjendtligheder, og er der ikke andre grunde til ulykke, fremkalder vores alt for store held nogle. De mest mådeholdne overfalder af sygdom, de stærkeste af tæring, de mest uskyldige af straf og de mest tilbagetrukne af optøjer. Tilfældet vælger noget nyt ud for at vise os sine kræfter, som om vi havde glemte dem. (6) Hvad der er opført over lang tid med manges indsats og gudernes store velvilje, kan en enkelt dag sprede og splitte ad. Nej, sker ulykker hurtigt, er det alt for lang tid at tale om én dag, en time, et kort øjeblik rækker til at styrte imperier. Der var en vis trøst for os og vores skrøbelige tilværelse, hvis alt gik under lige så langsomt, som det bliver til. Nu vokser alting langsomt, men går hastigt til grunde.

(7) Hverken privat eller offentligt er der noget, der er sikkert. Der vendes op og ned på både menneskers og byers skæbne. Rædsel opstår midt i idyllen, og ulykker bryder frem, hvor man mindst venter det, uden at der har været noget som helst tegn på kommende uro. Riger, der har stået igennem krige indadtil og udadtil, styrter uden nogen udløsende faktor. Hvor få stater har båret deres lykke helt igennem! Altså må man tænke på alt og styrke sit sind mod det, der kan komme. (8) Besind dig på eksil, lidelser, krig og skibbrud. Tilfældet kan rive dig fra fædrelandet eller rive fædrelandet fra dig, det kan jage dig ud i ensomhed eller gøre det sted, hvor der er trængsel af mennesker, mennesketomt. Vi skal holde os alt det for øje, der kan ramme et menneske, og i sindet foregribe, ikke det, der hænder ofte, men alt det, der overhovedet kan ske, hvis vi ikke

vil knuses og chokeres af det usædvanlige, som var det aldrig set før. Tilfældet skal man tænke sig for fuld styrke. (9) Hvor tit er ikke byer i Asien og Achaia faldet ved et enkelt jordskælv! Hvor mange landsbyer i Syrien og Makedonien er ikke blevet opslugt! Hvor ofte har sådan en ulykke ikke hærget Kypem! Hvor tit er Pafos ikke styrtet ned over sig selv!³⁵ Hyppigt er der blevet meldt os hele byers undergang, og vi, som så hyppigt får det at vide, hvor lille en del er vi ikke! Lad os da rejse os mod tilfældighederne og være klar over, at hvad der end er sket, ikke er så forfærdeligt, som rygter vil vide. (10) En rig by er brændt, en pryd i de provinser, som den både var omkranset af og hævede sig over, men den lå dog kun på et eneste og endda ikke særlig stort bjerg. Sporene efter samtlige disse byer, som du nu hører er storslåede og berømte, vil tiden engang viske ud. Ser du ikke, hvordan fundamenter af de mest berømte byer i Achaia er fortæret, og der ikke er noget tilbage, som kan vise, at de i det mindste eksisterede? (11) Det er ikke blot menneskeskabte ting, der synker sammen, og tiden styrter ikke blot det, der er rejst ved menneskers færdighed og flid. Bjerggrygge forsvinder, hele egne er uddøde, områder der lå så langt fra havet, at man ikke kunne se det, er blevet oversvømmet. Flammernes umådelige kraft har nedbrudt de højdedrag, som de lyste op på, og jævnet de høje toppe, der engang var trøst og sømærke for søfolk, med jorden. Når selve natu-rens værker ødelægges, bør vi bære det med ligevægt, når byer brænder ned. (12) Byer, der står, vil falde. Den afslutning venter dem alle, hvad enten blæsten i sig selv og kraf-tige vindstød i lukkede rum smadrer det murmassiv, der holder dem inde, eller presset i vandløb, der forøges ved at de er dækket til, bryder al modstand, eller et væld af flammer flår jordskorpen i stykker, eller det er tidens lange stræk, som intet er beskyttet imod, der lidt efter lidt slider dem ned, eller et usundt klima driver folk ud, og skimmel nedbryder det forladte. Det fører for vidt at opregne alle skæbnens veje. Dette ene ved jeg: Alle de dødeliges værker er dømt til dødelighed, vi lever blandt ting, der skal gå under.

(13) Denne og tilsvarende trøst bringer jeg Liberalis, der brænder af en utrolig kærlighed til sit hjemland, som måske er fortæret for at blive genopvakt til noget bedre. Ofte har en ulykke jo banet vejen for en større lykke. Meget er faldet for at rejse sig højere. Timagenes,³⁶ der var en fjende af Roms succes, udtalte, at brande i Rom smer-

---

35. Der er formodentlig tale om ødelæggende jordskælv.

36. Græsk historieskriver og retoriklærer (1. årh. fvt.), kom til Rom som krigsfange i 55 fvt. Blev bl.a. ven med Augustus, men faldt senere i unåde.

tede ham af den ene grund, at han vidste, at man ville bygge noget bedre end det, der var brændt. (14) Også i denne by vil alle sikkert kappes om at genskabe noget større og højere end det, de har mistet. Må det blive langvarigt og blive grundlagt med bedre auspicer³⁷ og stå langt ud i fremtiden! For der er nu gået hundrede år, siden denne koloni blev grundlagt, en alder, der ikke engang er utænkelig for et menneske. Den har, siden Plancus³⁸ anlagde den, vokset sig så folkerig i kraft af sin heldige beliggenhed. Hvor mange yderst alvorlige ulykker har den ikke været ude for i det tidsrum, en mand ældes i! (15) Derfor skal sindet styrkes til at forstå og være tålmodigt med sin lod, og man skal vide, at tilfældet tør alt, at det i lige grad er herre over riger og regenter og har samme magt over både byer og mennesker. Intet af det skal man være forarget over. Vi er trådt ind i en verden, hvor det er de regler, der gælder. Kan du lide det, find dig i det. Kan du ikke, gå, som du vil. Bliv forarget, hvis der bliver besluttet noget uretfærdigt specielt for dig, men hvis dette uundgåelige binder både de højeste og laveste, skal du forsone dig med skæbnen, som opløser alt. (16) Der er ingen grund til, at man måler os med de gravmæler og monumenter, som i al deres forskellighed ligger langs vejen. Asken gør os alle lige. Vi fødes ulige, men dør lige. Jeg siger det samme om byerne som om byernes indbyggere. Ardea³⁹ blev lige så vel erobret som Rom. Grundlæggeren af menneskeretten har kun gjort forskel på os på grund af fødsel eller berømt navn, så længe vi lever. Men når vi kommer til livets slutning, siger han: 'Forsvind, ærgerrighed. Lad loven være ganske den samme for alle, der går på jorden.' Vi er lige over for alt det, man må finde sig i. Ingen er mere skrøbelig end den anden, ingen mere sikker på sin morgendag.

(17) Makedonerkongen Alexander begyndte at lære geometri, den stakkel, der nu skulle forstå, hvor lillebitte den jord var, som han kun havde erobret en ubetydelig del af. Jeg skrev 'stakkel', fordi han burde indse, at han bar sit tilnavn med urette: Hvem kan nemlig være stor i det allermindste?⁴⁰ Det, han blev undervist i, var indviklet og forudsatte omhu og koncentration, det var ikke til at begribe for en forrykt person, der

---

37. Varseltagning primært ved officielle begivenheder som fx indledning af felttog, valg, tiltrædelse af embede, grundlæggelse af kolonier m.m.

38. Titus Munacius Plancus, romersk embedsmand, der som statholder i Gallien i 44-43 fvt. anlagde kolonien i Lugdunum.

39. By i Latium, som i 4. årh. fvt. blev hærget af samnitterne, en krigerisk stamme i Apenninerne. Rom blev i begyndelsen af 4. årh. fvt. indtaget af gallerne.

40. Alexanders tilnavn var på latin 'Magnus', den Store.

drømte om verdensherredømmet. 'Lær mig noget let,' sagde han. Læreren svarede: 'Det er det samme for alle, lige svært.' (18) Antag, at naturen siger: 'Det, du klager over, er det samme for alle, jeg kan ikke give nogen lettere vilkår, men det står enhver frit for at gøre dem lettere.' Hvordan? Med sindsligevægt. Du kommer både til at have ondt og tørste og sulte og blive gammel (hvis der tilfalder dig et længere ophold blandt mennesker) og blive syg og miste noget og dø. (19) Der er ingen grund til at stole på dem, der klager højlydt. Der er ikke noget af alt det, der er ondt, utåleligt eller hårdt. De er bare blevet enige om at være bange. Man frygter døden, som man frygter den almindelige mening, men hvad er dummere end et menneske, der er bange for ord? Vores Demetrius⁴¹ plejede på elegant vis at sige, at for ham betød de uvidendes mening lige så lidt som lyde fra maven. Han sagde: 'Hvad kommer det mig ved, om lyden kommer oppefra eller nedefra?' (20) Hvor afsindigt er det ikke at frygte at blive vanæret af de vanærede! Ligesom du har frygtet andres mening uden grund, har du også frygtet ting, som du aldrig var blevet bange for, hvis ikke andres mening havde fået dig til det. Men ville en god mand lide skade, blot fordi der udsprede uretfærdige rygter om ham? (21) Det skal heller ikke skade døden, som vi ser den. Den har man også en dårlig holdning til. Ingen af dem, der anklager den, har prøvet den. Før da er det letsindigt at forbande, hvad man ikke kender. Men du ved dog, hvor nyttig den er for mange, hvor mange den har befriet fra tortur, fattigdom, anklager, straffe eller kedsomhed. Vi er ikke i nogens magt, når døden er i vores.

Hav det godt.

Seneca 92

(1) Jeg går ud fra, at du og jeg er enige om, at ydre goder skaffes til kroppen, at kroppen plejes til ære for sjælen, og at der i sjælen er nogle tjenende dele, som får bevægelse og fordøjelse til at fungere; dem har vi fået på grund af hoveddelen. I hoveddelen er der både noget irrationelt og noget rationelt. Det første tjener det sidste, det rationelle er det eneste, som ikke afhænger af noget andet, men som alt afhænger af. For den guddommelige fornuft er sat over alt andet og er ikke underlagt nogen. Også vores fornuft er den samme, for den kommer fra den guddommelige.

---

41. Græsk filosof af den kyniske skole, ven med Seneca.

(2) Hvis vi er enige om det, må vi følgelig også være enige om, at det lykkelige liv beror på dette ene, at der i os er en fuldkommen fornuft. Fornuften taber som den eneste ikke modet, men står imod tilfældet, en hvilken som helst situation redder den sig uforfærdet igennem.⁴² Det er det eneste gode, som aldrig lider afbræk. Den mand er lykkelig, siger jeg, som ikke kan forringes af noget. Han indtager det højeste sted og støtter sig ikke til nogen som helst anden end sig selv, for den, der holdes oppe ved andres hjælp, kan falde. Hvis det forholder sig anderledes, vil det, der ikke er vores, begynde at betyde for meget for os. Men hvem ønsker at basere sig på tilfældet, eller hvilken klog mand beundrer sig selv for noget, der ikke er hans? (3) Hvad er det lykkelige liv? Tryghed og vedvarende ro. Det vil du få fra sjælsstorhed, fra den bestandighed, som holder fast ved den rette beslutning. Hvordan når man dertil? Hvis man har forstået den fulde sandhed, hvis man i alle sine handlinger betjener sig af orden, mådehold, sømmelighed og en hensynsfuld og mild vilje, der sigter mod fornuften og aldrig viger fra den, på samme tid venlig og beundringsværdig. Endelig for kort at skrive opskriften til dig, så skal den viise mands sjæl være sådan, som det passer sig for en gud. (4) Hvad kan den mand mangle, som har fået alle moralske kvaliteter? For hvis det, der ikke er moralsk godt, kan bidrage noget til den bedste tilstand, vil det være en betingelse for det lykkelige liv. Og hvad er skændigere og dummere end at knytte den rationelle sjæls gode til det irrationelle?

(5) Nogle mener dog, at det højeste gode kan forøges, fordi det ikke har nået sit fulde mål, når tilfældigheder går imod det. Blandt de store ophavsmænd til denne skole siger Antipater⁴³ også, at han tillægger de ydre faktorer en vis vægt, men blot en lille smule. Men hvad mener du om at være utilfreds med dagslyset, hvis der ikke også lyste en lille flamme? Hvilken betydning kan en gnist have i det klare sollys? (6) Hvis det moralsk gode i sig selv ikke er nok for dig, må du nødvendigvis have behov for enten at tilføje den ro, som grækerne kalder *ἀοχλησία*, eller nydelse. Den første kan du få under alle omstændigheder. Sjælen er nemlig uforstyrret, fri til at betragte universet, og intet kalder den væk fra fordybelsen i naturen. Men den anden, nydelsen, er et gode for kvæg. Skal vi føje ufornuft til fornuft, slethed til det moralsk gode, noget lillebitte til

---

42. Teksten er gået i stykker. Vi følger en konjektur af Koch.

43. Stoisk filosof, 2. årh. fvt.

noget stort?⁴⁴ Gør en kildren i kroppen livet lykkeligt? (7) Hvorfor tøver I så med at sige, at det er godt for et menneske, hvis det er godt for ganen? Og regner du ham, om ikke blandt mænd, men blandt mennesker, hvis højeste gode består i smag, farver og lyde? Han hører ikke hjemme i denne den allersmukkeste kategori af levende væsener, der kun er underordnet guderne. Den, der er glad for foder, hører til de stumme dyrs flok. (8) Den irrationelle del af sjælen rummer to dele, den ene modig, ærgerrig og ustyrlig, der viser sig i affekterne, den anden svag og slap, udleveret til nydelser. Den første, ubændige og dog bedre del, der er stærkere og en mand mere værdig, har de opgivet og i stedet anset den anden for nødvendig for det lykkelige liv, kraftsløs og foragtelig, som den er. (9) Den har de befalet fornuften at tjene, og de har gjort det fornemste væsens højeste gode lavt og simpelt, og i øvrigt monstrøst blandet af forskellige dele, der passer dårligt sammen. For, som vores Vergil siger om Skylla:⁴⁵

Menneskeansigt har hun og bryst så smukt som en ungmøs
indtil hoften – så blir hun et havuhyre med ulve,
der skyder frem fra maven og slutter i hajfiskehaler.⁴⁶

Denne Skylla er dog sat sammen af vilde dyr, der er skrækkelige og hurtige. Men af hvilke monstre har de sat visdommen sammen? (10) Den vigtigste del af mennesket er dyden selv, med den forbindes det unyttige og bløde kød, kun egnet til at indtage føde, som Poseidonios⁴⁷ siger. Denne guddommelige dyd bliver ikke til at få fat i, og til dens højere, ærværdige og himmelske dele føjes et sløvt og dorsk væsen. Roen på sin side ydede for så vidt ikke sjælen noget, men fjernede nogle forhindringer. Nydelsen har derimod opløst og svækket enhver styrke. Hvor vil man finde legemer med dele, der er så meget i splid med hinanden? Det sløveste bygges sammen med det stærkeste, det

---

44. Vi følger en konjektur af Reynolds.

45. Skylla og Charybdis er i mytologien to kvindelige havuhyrer på hver sin side af et smalt stræde, som bl.a. Odysseus passerede på sin hjemrejse. Strædet blev i oldtiden identificeret med Messinastrædet.

46. Vergil *Aeneiden*, 3, 426-428, oversat af Otto Steen Due, Centrum 1996.

47. Stoisk filosof (ca. 135-51/50 fvt.), lærer for bl.a. Cicero.

ualvorlige med det allerstængeste, det umådeholdne, ja næsten urene med det allerhelligste.

(11) 'Hvad så,' siger man, 'forudsat at et godt helbred, ro og frihed for smerte ikke vil stå i vejen for dyden, vil du så ikke stræbe efter det?' Selvfølgelig vil jeg det. Ikke fordi det er goder, men fordi de ting er naturlige, og fordi jeg vil tage dem til mig bevidst. Hvad er det gode nemlig i dem? Dette ene, at de er godt udvalgt. For når jeg vælger et stykke tøj, som er passende, når jeg går, som man bør, når jeg spiser middag, som jeg skal, så er det ikke måltidet, gåturen og tøjet, der er godt, men min hensigt med det, når jeg i hvert enkelt forhold respekterer den grænse, fornuften sætter. (12) Lad mig også tilføje: Som menneske skal man sørge for at vælge smukt tøj, af naturen er mennesket nemlig et smukt og elegant dyr. I sig selv er det smukke tøj derfor ikke et gode, men det er valget af det, fordi det gode ikke ligger i tingen, men i hvordan man vælger. Vores handlinger er moralsk rigtige, ikke de ting, vi håndterer. (13) Hvad jeg har sagt om tøj, skal du regne med, jeg også siger om kroppen. For naturen har også lagt den om sjælen som en slags tøj, kroppen er sjælens beklædning. Men hvem har nogensinde vurderet tøj ud fra kommoden? En skede gør hverken sværdet godt eller dårligt. Altså svarer jeg dig også det samme om kroppen: Hvis jeg får valget, tager jeg gerne imod både sundhed og kræfter, men det gode vil være min bedømmelse af disse ting, ikke tingene selv.

(14) Så siger man: 'Den viise er rigtignok lykkelig, men han opnår kun dette højeste gode, hvis det naturlige udstyr også svarer til det. Således kan den, der besidder dyden, ikke være ulykkelig, men den, som savner naturlige goder så som helbred eller fuld før- lighed, er heller ikke fuldt ud lykkelig.' (15) Hvad der er ret så utroligt, så medgiver man, at en person i de største og vedvarende smerter ikke er ulykkelig, men endda er lykkelig. Så er det da temmelig letkøbt at hævde, han ikke er fuldt ud lykkelig. Hvis dyden kan bevirke, at man ikke er ulykkelig, vil den lettere bevirke, at man er fuldt ud lykkelig. Der er en kortere afstand fra lykkelig til fuldt ud lykkelig end fra ulykkelig til lykkelig. Hvad er det, der er så stærkt, at det river en ud af ulykker og placerer ham blandt de lykkelige, uden at det er i stand til at tilføje resten og gøre ham fuldt ud lykkelig? Svinger det på den sidste stigning? (16) I livet er der medgang og modgang, begge dele uden for os. Hvis en god mand ikke er ulykkelig, selv om han er under pres fra alskens ulykker, hvordan kan han så undgå at være fuldt ud lykkelig, hvis han savner lidt medgang? Ligesom han ikke trykkes ned til fortvivlelse af byrden af modgang, så

holder han ikke op med at være fuldt ud lykkelig af mangel på medgang, nej lige så lykkelig han er uden medgang, lige så lidt er han ulykkelig under modgang. Hans gode kan rives fra ham, hvis det kan formindskes. (17) Lige før sagde jeg, at en gnist ikke øger solens lys. Alt hvad der kan lyse uden den, blegner ved dens klarhed. Man siger: 'Men nogle ting skygger jo for solen.' Ja, men solen er uforandret af modstand, og selv om et eller andet lægger sig imellem og forhindrer os i at se den, virker den og går sin gang. Når den lyser gennem skyerne, er den ikke mindre end i klart vejr, heller ikke langsommere, eftersom der er stor forskel på, om noget blot skygger, eller det står i vejen. (18) På samme måde trækker modstand ikke noget som helst fra dyden. Den er ikke mindre, den stråler bare mindre. Måske viser den sig ikke lige så tydeligt og strålende for os, men i sig selv er den den samme, og ligesom den formørkede sol udøver den sin kraft i det skjulte. Derfor kan ulykker, tab og uretfærdighed kun udrette det over for dyden, som skyer kan over for solen.

(19) Nogle vil hævde, at en viis, hvis krop har nogle skavanker, hverken er ulykkelig eller lykkelig. De tager også fejl, de sidestiller nemlig tilfældigheder med dyderne og ser på de moralsk gode på samme måde som på dem, der mangler moralsk godhed. Men hvad er skændigere, hvad er mere uværdigt end at sammenstille det ærefrygtindgydende med det foragtelige? Man skal have ærefrygt for retfærdighed, fromhed, troskab, mod og klogskab. Det værdiløse tilfalder derimod ofte i rigere mål de ringeste, kraftige ben og overarme og gode og stærke tænder. (20) Dernæst, hvis en viis mand, hvis krop er besværet, hverken anses for ulykkelig eller lykkelig, men placeres midt imellem, vil hans liv heller ikke hverken skulle efterstræbes eller undgås. Men hvad er mere meningsløst, end at den viises liv ikke skal efterstræbes? Eller hvad er mere utroværdigt, end at der findes et liv, som man hverken skal efterstræbe eller undgå? Og hvis skader på kroppen ikke gør en ulykkelig, lader de ham være lykkelig, for det, som ikke er i stand til at gøre en tilstand værre, kan heller ikke hindre den i at være den bedste.

(21) Man siger: 'Vi ved, der findes koldt og varmt, og derimellem det lunkne. På samme måde er nogle lykkelige, andre ulykkelige, atter andre hverken eller.' Denne sammenligning, man stiller op imod os, vil jeg gå efter i sømmene. Hvis jeg føjer noget mere koldt til det varme, bliver det koldt. Hvis jeg hælder noget mere varmt i, bliver det varmt igen. Men uanset hvor mange ulykker jeg føjer til ham, der hverken er ulykkelig eller lykkelig, bliver han ikke ulykkelig, sådan som I hævder. Ergo er sammenligningen umulig. (22) Så viser jeg dig et menneske, der hverken er ulykkelig eller lykkelig.

Ham gør jeg så blind – det bliver han ikke ulykkelig af. Jeg gør ham til krøbling – det bliver han ikke ulykkelig af. Jeg tilføjer kroniske, stærke smerter – det gør ham ikke ulykkelig. Når så mange ulykker ikke gør hans liv ulykkeligt, fjerner det ham heller ikke fra det lykkelige. (23) Hvis, som I hævder, den viise ikke kan falde fra lykke til ulykke, så kan han heller ikke ende uden lykke. ‘Ja, men hvordan kan den, der begynder at glide, stå fast noget sted?’ Det, der forhindrer ham i at styrte ned i dybet, holder ham fast på toppen. ‘Ja, men hvorfor skulle det lykkelige liv ikke kunne ophæves?’ Det kan ikke engang mistes, og derfor er dyden i sig selv tilstrækkelig til det lykkelige liv.

(24) ‘Hvad så?’, siger man, ‘Hvis den viise lever længere og ikke bliver forstyrret af nogen smerte, er han så ikke lykkeligere end den, der hele tiden slås med det dårlige tilfælde?’ Svar mig: Er han både bedre og mere ordentlig? Hvis han ikke er det, er han heller ikke mere lykkelig. Man må nødvendigvis leve mere ordentligt for at leve mere lykkeligt, ellers kan man ikke leve mere lykkeligt. Dyden forøges ikke og derfor heller ikke det lykkelige liv, der følger af dyden. Dyden er nemlig så stort et gode, at den ikke mærker de bittesmå anslag, livets korthed, smerte og kroppens forskellige gebrækkeligheder, for nydelsen er ikke værd at tage hensyn til. (25) Hvad er det særlige ved dyden? Den har ikke behov for fremtiden og tæller ikke sine dage. Hvert evig eneste øjeblik gør den de evige goder fuldkomne. Vi har svært ved at forstå det og synes, det overskrider den menneskelige natur. Vi måler nemlig dydens storhed ud fra vores uformåenhed og giver vores laster navn af dyd. Jamen, ser det ikke lige så utroligt ud, at en person midt i de største lidelser udtaler ‘jeg er lykkelig’? Men denne udtalelse er faktisk hørt i selve nydelsens værksted. ‘Denne dag er min lykkeligste og sidste’, sagde Epikur, da han blev pint af vandladningsbesvær og smerter fra et mavesår, som ikke kunne kureres. (26) Hvorfor skal disse ting være utrolige hos dem, der dyrker dyden, når de også findes hos dem, der er styret af nydelsen? Endog disse vanartede med det laveste sind siger, at den viise selv i de stærkeste smerter, selv i de største ulykker hverken vil være ulykkelig eller lykkelig. Men det er da også ubegribeligt, ja mere end det: Jeg kan nemlig ikke se, hvordan dyden kan undgå at synke i dybet, hvis den stødes væk fra sin tinde. Enten bør den gøre én lykkelig, eller den bliver stødt ned fra toppen og kan da ikke forhindre, at man bliver ulykkelig. Så længe dyden står, er kampen ikke slut, den må enten besejres eller sejre.

(27) Man siger: 'Dyden og det lykkelige liv er kun for de udødelige guder. Vi kan få en afskygning og efterligning af disse goder, vi nærmer os dem, men når ikke frem.' Men fornuften har guder og mennesker til fælles. Hos dem er den fuldendt, hos os kan den fuldendes. (28) Men det er vores laster, der driver os til fortvivlelse. For det andet menneske⁴⁸ er bare næstbedst, som en der står for lidt fast på at vogte det bedste, og hvis dømmekraft stadig vakler og er usikker. Lad ham bare ønske sig syns- og høresans, et godt helbred, et fysisk udseende, der ikke er værst og en længere tid i den tilstand. (29) Med det kan man godt føre et liv, der ikke er forkasteligt, men ondskaben har en vis styrke hos denne mand, der ikke er fuldkommen, fordi hans sind kan bøjes mod det forkerte [...] ⁴⁹ Han er endnu ikke god, men er ved at formes til det; Derimod er den, der mangler bare en lille smule af det gode, slet. (30) Men

Er der behjertede mænd med tapperhed rede i livet,⁵⁰

skal de gøre sig lig med guderne, stræbe derop i erindring om deres oprindelse. Det er ikke overmodigt at forsøge at stige derop, hvor man er kommet fra. Hvad er grunden til, at du ikke mener, at der findes noget guddommeligt i den, som er en del af gud? Alt det, vi omfattes af, er et hele, er gud. Vi er både hans fæller og hans lemmer. Vores sjæl kan rumme det; den når dertil, hvis lasterne ikke trykker den ned. Ligesom vores kropsholdning er oprejst og vender mod himlen, sådan er vores sjæl, som har muligheden for at strække sig mod det, den vil, af naturen formet til at ville være guderne lig, og hvis den bruger sine kræfter og breder sig i sit rum, kæmper den sig frem mod det højeste ad sin egen vej. (31) Det var en stor anstrengelse at drage til himlen, den vender tilbage. Efter denne tur skrider den dristigt frem i foragt for alt, uden hensyntagen til guld og sølv, der passer bedst til det mørke, det lå i, den bedømmer det ikke ud fra den glans, som det slår de uerfarnes øjne med, men fra det snavs, hvorfra vores begær har

---

48. "det andet menneske", se kapitel 22 i dette brev.

49. Teksten er gået i stykker. Vi springer over disse ord: *illa aitarens malitia et ea agitata abest [de bono]*.

50. Vergil *Aeneiden*, 5, 363, oversat af Otto Steen Due, Centrum 1996. Teksten hos Vergil har 'pectore', hvor Seneca har 'corpore'.

udskilt og udgravet det. Sjælen ved, hævder jeg, at rigdom er placeret andetsteds, end hvor den dynges sammen, at sjælen skal fyldes, ikke pengekasen.

(32) Man kan gøre sjælen til herre over alt og give den ejerskab over naturen, så den sætter grænsen for sit rige ved verdens ende i øst og vest og besidder alt på guders vis og med sin rigdom ser foragtligt ned på de rige. Ingen af de rige er så glad for sit eget, som han er ked af, hvad de andre har. (33) Når den løfter sig til denne højde, elsker den ikke sin krop, for den er en nødvendig byrde, men den har ansvaret for den, og den underkaster sig ikke den krop, som den er sat over. Man er ikke fri, hvis man træller for sin krop. Selv uden at nævne de andre herrer, som alt for stor bekymring for kroppen fører med sig, er kroppens magt besværlig og yderst krævende. (34) Snart går den ud af kroppen med sindsro, snart springer den ud med stort mod, og ingen spørger, hvad der vil ske med det, den har forladt. Men ligesom vi er ligeglade med det, vi har klippet af skæg og hår, sådan mener denne guddommelige sjæl, der skal forlade et menneske, ikke, at det vedkommer den, hvor dens hylster skal hen, om ilden skal brænde det op, jorden dække det eller de vilde dyr rive det fra hinanden, mere end efterbyrden vedkommer det nyfødte barn. Om fugle skal sprede det henkastede lig eller det fortæres

... som bytte for Latiums

køter,⁵¹

hvad har det med ham at gøre, der ikke er nogen? (35) Selv mens han er blandt menneskene, frygter han ikke nogen trusler efter døden fra dem, der ikke har nok i at blive frygtet indtil døden. Han siger: 'Jeg er ikke bange for bøddelkrogen, ej heller for at mit lig skal rives i stykker og forhånes, så det er modbydeligt at se på. Jeg beder ikke nogen om den sidste tjeneste, betror ikke mine jordiske rester til nogen. Naturen har sørget for, at ingen forbliver ubegravet. Dagen dækker den, grusomheden har strakt til jorden.' Det er udtrykt formfuldendt af Maecenas:

---

51. Vergil *Aeneiden*, 9, 485, oversat af Otto Steen Due, Centrum 1996. Teksten hos Vergil har 'Latinis' hvor Seneca har 'marinis'.

Gravhøj bekymrer mig ikke, naturen ta'r hånd om det hele.⁵²

Du synes måske, det er noget højtravende. Han kunne jo have haft en både stor og mandig karakter, hvis ikke medgangen havde gjort den slap.

Hav det godt.

---

52. Fragment 6 af Maecenas, egen oversættelse.